

- ▶ a hazai tőke hiánya, a külföldinek lassú és elégtelen mértékű beáramlása konzerválólág hat mind az ipar szerkezetének, mind az információszükségletek mértékének fennmaradására;
- ▶ az információs szféra rendje igazában csak a társadalmi-gazdasági struktúra megváltozását követően eshet át módosításokon;
- ▶ még a "korszerűséget" szimbolizáló számítógépesítés sem helyettesítheti "azt a társadalmi szövődést, amely meghatározza a szabad információáramlást, sőt: általában az információ létezését".

"A fenti feltételi meghatározottságok nyomán felmerül: ... célszerű-e megmaradni az eddig működött és kölcsönösen összekapcsolt két rendszer, a könyvtári és a ... tudományos-műszaki-gazdasági információs rendszer mellett", s helyette egyetlen könyvtári információs rendszert létrehozni. A szerző hangsúlyából kiérezni, lévén ő a könyvtári oldal képviselője, hogy az utóbbi megoldást látná szívesen. Ennél fontosabbnak látszó javaslata, hogy – Nagy-Britannia példáján – ki kellene próbálni a helyi információs rendszerek alkalmasságát. Ezek lehetnek városiak, kerületiek, nagyobb agglomerációt átfogóak és regionálisak. Előnyük, hogy a tudományos és nyilvános könyvtárakon kívül a termelőüzemeket, a tudományos intézeteket, a kis- és a nagykereskedelmet is átfogják. Meglehet, hogy a lengyel körülmények (induló kisipar és magánkereskedelem, farmgazdaságok stb.) folytán éppen ilyen megoldásra van szükség. Ennek gerincét a mindenütt jelen levő nyilvános (közművelődési) könyvtárak képezhetnék, amelyeknek ráadásul megvan az az előnyük is, hogy a lakosság kb. 20%-a máris megszokta használatukat.

A piaccgazdaságban – természetesen – általában szükség van az információk folyamatos igénybevételére, ám ez az igénybevétel csak ott következik be, ahol haszonnal kecsegtet. Arra kell számítani, hogy a korábban felsorolt okok következtében a lengyel információpiac nem fog hirtelen felettébb élénk és kiterjedt piaccá válni. Ettől függetlenül nem szabad semmiféle, az autentikus gazdasági folyamatokat keresztező bürokratikus intézkedéssel mintegy "siettetni" e piac kialakulását. Önmagában még a számítógépesítés sem elég csáberő a fogyasztók nagy

tömegeinek megjelenésére. (A szerző egyébként ellene van a formális, a "nem is tudni, mire használható" típusú számítógépesítésnek a könyvtárakban.)

Nem szabad megfélemedezni – különösen most – a tudomány információellátásáról sem. A tudományos információ és informálódás nem egészen ugyanaz, mint a tudományos-műszaki. A speciális kezelés annál is inkább szükséges, mert a tudományos kutatás egyre nagyobb része vonul le a nyugati országokban a termelésbe, hogy annál is kevesebb akadállyal lehessen eredményeit átvinni a kutatási-fejlesztési szférába.

Hangsúlyozni kell, hogy az állam továbbra is érdekelt marad az információs problematikában, és korántsem csak a tudományos-műszaki információt illetően. Jelenleg annyit tehet, hogy financiálisan támogatja az elindult szerzési tevékenységet, különösen ami a könyvtárak és információs intézetek munkájának korszerűsítését célozza.

A szerző szerint "az országos információs probléma iránti felelősséget egy olyan speciális parlamenti csoportnak kell átvennie, amely a gazdasági szféra, az oktatásügy, a kultúra és a telekommunikáció képviselőiből tevődik össze, és amelynek tagjai a könyvtárosokat és információs szakembereket tanácsadóként hasznosítanák. A pénzügyi kereteket felelősségteljesen az érdekelt minisztériumokból álló tárcaközi bizottságnak kell elosztania, amely ugyancsak élhetne a szakemberek tanácsadó tevékenységével. Az informatikai kutatásokra a sokféle tudományzszakot, így a szociológiát, az irányítást, a kereskedelmet, a földművelést, a könyvtárosságot stb. egyaránt magában foglaló felsőoktatási szférának kell vállalkoznia ... A költségvetési eszközökön kívül élni kellene a gazdasági, az ipari, a kereskedelmi, a biztosítási stb. egyesületek-társulások támogatásával is."

"Ügy tűnik – fejezi be dolgozatát a szerző – , hogy ez az egyetlen út, amelyen a tudományos-műszaki és további más információk ügye megszabadulhat a formalizmustól."

/KOŁODZIEJSKA, J.: Svobodný trh informací. = 1, 33. köt. 10. sz. 1991. p. 277–279./

(F. T.)

Lengyelország: tudományos információ a rendszerváltás körülményei közepette

Az 1989 második felétől folyó lengyel rendszerváltást is kétféleképpen kell értelmezni. Egyfelől a piaccgazdaságra való áttérésként, másfelől a pluralista parlamenti demokrácia bevezetéseként.

Ennek következményei a könyvtár- és tájékoztatásügyben is megmutatkoznak. S e tekintetben nem is annyira a szegénységre, a források szűk kapa-

citására kell gondolni, mint inkább a kérdések "kényszerűen szükségszerű" újrafogalmazására. Arról van ui. szó, hogy 1990 májusában hatályon kívül helyezték azokat a minisztertanácsi határozatokat, amelyek alapján a lengyel tudományos, műszaki és szervezési információs rendszer, a SINTO, de főként két vezető intézménye, a CIINTE és a Centrum INTE működött.

A szóban forgó információs rendszernek szervezése kezdeteitől (a negyvenes évek végétől) két jellegzetes fogyatékosága volt:

- ▶ igen jelentős mértékben figyelmen kívül hagyta a különféle használói csoportok tényleges információs szükségleteit;
 - ▶ jórészt a könyvtárak feladatait duplikálta, miközben több tényleges feladatát (pl. a tudományos-műszaki ismeretterjesztést) elhanyagolta.
- A rendszer irányításában-koordinálásában a nagyképesség és a meddő formalizmus keveredett egymással.

Szerencsére, 1991 januárjától kialakulni látszanak azok az új feltételek, amelyek közepette a tudományos könyvtár- és tájékoztatásügy érdemi lépésekkel indulhat el a jövő felé. Mindez a Tudományos Kutatási Bizottság (*Komitet Badań Naukowych*) létrejöttéhez kötődik. Ez a bizottság "az állam tudomány- és tudományos-műszaki politikai ügyeit illetően a vezető államigazgatási szerv". Feladatrendszere az alábbi:

- ▶ az állami tudomány- és tudományos-műszaki politika alapelveinek kimunkálása;
- ▶ a tudomány, a kultúra, a civilizáció és a nemzetgazdaság szempontjából különösen fontos tudományos kutatási és kutatási-fejlesztési irányok meghatározása;
- ▶ a pénzügyminiszternek javaslatlétével a kutatásra fordítandó költségvetési előirányzatok nagyságáról;
- ▶ a tudományos kutatási és kutatási-fejlesztési pénzeszközök odaítélési kritériumainak és rendjének, továbbá a pénzeszközök egyes kutatási alanyok (akadémiai és felsőoktatási intézetek) közötti megosztásának megállapítása.

A kutatásfinanszírozás egyik fővénya, hogy a fent felsorolt intézmények rendeltetésszerű működésükhöz szükséges finanszírozási javaslatokat egyenesen a bizottság elé terjesztik, amely ezeket a javaslatokat elemzi, értékeli, majd a pénzeszközöket közvetlenül a javaslattevő intézményeknek bocsátja rendelkezésére.

A Tudományos Kutatási Bizottság két albizottságot működtet, úm. az alapkutatásit (*Komisja Badań Podstawowych*) és az alkalmazott kutatásit (*Komisja Badań Stosowanych*). Ezek az albizottságok további döntés-előkészítő szervezeteket hozhatnak létre.

Ezenfelül az általános műszaki és segédtudományi kutatásokra és beruházásokra is központi költségvetési keretek szolgálnak, amelyek túlnyomórészt kiegészítő finanszírozást tesznek lehetővé a különféle tárcákhoz és fenntartókhoz tartozó intézmények tevékenységét illetően.

A Tudományos Kutatási Bizottság meghatározása szerint ide

- ▶ a gyártmányok egységesítése és tipizálása,
- ▶ az intellektuális és ipari tulajdon védelme,
- ▶ a tudományos szakértés,
- ▶ a tudományos-műszaki információ fejlesztése,
- ▶ a tudományos könyvtárak működése,

- ▶ a tudományos könyvtárak népszerűsítése,
 - ▶ a tudomány és a technika eredményeinek népszerűsítése,
 - ▶ a kiadói tevékenység
- tartozik. Ebben a szférában a támogatásokat az illetékes felügyeleti szervek közvetítésével kell kérni.

Az érdemi munka végzésére két team jött létre, úm. a kiadói politika ügyeivel foglalkozó és a tudományos információ és ismeretterjesztés ügyeit gondozó team. Ez utóbbi feladata "az információs, a könyvtár- és ismeretterjesztési politika kialakítása; véleménynyilvánítás a lengyel könyvtárak információforrásokkal és anyagokkal való ellátása, a tudományos könyvtárak működése, az alkotómunka különféle szféráinak egységesítése és szabványosítása, az intellektuális és ipari tulajdon védelme, ezen belül a szabadalmi és a szerzői jog témakörében. A team konferenciák, munkaértekezletek, találkozások, képzések stb. szervezése vonatkozásában kezdeményezőleg lép fel".

A tudományos információ és ismeretterjesztés ügyeit gondozó team munkássága máris eredményesnek bizonyult, ui.

- ▶ a tudományos könyvtárak számára a külföldi periodikumok beszerzéséhez 115 milliárd zloty pótkeretet biztosított, ami lehetővé tette a rendeletek korábbi feladását, s ezzel 20%-os engedmény elérését a kiadóknál;
- ▶ megszüntetette az ARS POLONA, illetve az RSW RUCH monopóliumát a rendeletek közvetítésére, úgyhogy a könyvtárak ma már szabadon választhatják azt a szállítót, akivel szerződést kívánnak kötni;
- ▶ a volt KGST-országokba irányuló megrendeléseket is dollár alapúvá tette, s így megszünt a rendeletek elszámolásában a kettősség.

A tudományos könyvtárak régen küzdöttek a vívmányok eléréséért, s most elégedettek. Eközben feltételezik: ez a kiegészítő dotálás továbbra is fennmarad, s évi 10–15%-kal emelkedni fog. Erre annál is inkább megvan a garancia, mert időközben létrejött a Tudománynépszerűsítés Lengyel Alapja, amelynek a külföldi folyóirat-beszerzések támogatása is feladatkörébe tartozik.

Az új körülmények között valószínű, hogy a tudományos-műszaki információ szakirodalmi és szakirodalmi alapuló válfajai a tudományos és szakkönyvtárak gondozásába kerülnek át, s a különféle más – részben magán – információs vállalkozások az ezen túli információs feladatok végzésében válnak érdekeltté. S ilyen feladat bőven akad.

"A könyvtár- és információs politikának – vallja a szerző, az alapszinteken, azaz a megrendelők és a felhasználók tényleges szükségleteit érzékelő könyvtárakban és központokban kell kialakulnia. A makroszintű közös irányok és egyeztetett cselekvések kimunkálásának könyvtári-információs környezetet reprezentáló szisztematikus találkozásokon kell megtörténnie (pl. könyvtári bizottságok, szakértő és specialista grémiumok szervezésével)."

Ilyen – makroszintű – kérdések mindenekelőtt az alábbiak:

- ▶ A 12 éve – kijelöléssel – létrehozott központi könyvtárak 17 tagú együttesének további sorsa. Ha a nyugati központi könyvtárakat nézzük, akkor a 17 könyvtár sok, ui. ott csak átfogó szakterületeken (orvosegészségügy, közgazdaság és kereskedelem, mezőgazdaság és élelmiszeripar, technika) vannak ilyen képződmények, ha viszont a Lengyelországban művelt kb. 200 diszciplínát, akkor kevés. Mindenesetre néhány ilyen központi könyvtár eddig is jól dolgozott, s valószínűleg továbbra is vállalja ezt a megbízatást. Más könyvtárak viszont jobban teszik, ha a továbbiakban "nem vállalják a prófétaságot". A rendezésnek mindenképpen önkéntes alapon kell megtörténnie.
- ▶ A tudományos könyvtárakat különféle tárcák, tudományos akadémiai szervezetek és egyesületek tartják fenn – költségvetésből. Ezen aligha lehet változtatni, de: újfajta, alulról kezdeményezett kapcsolatrendszer kiépítésére, mégpedig a "fenntartótól szabad" kiépítésére van szükség. A fenntartó közbeszólása csak arra terjedhet ki, hogy a környezet igényeinek megfelelően

működik-e egy-egy könyvtár. Egy ilyen vice versa lukratív kapcsolatrendszer kialakításának segítségével pl. a nemzeti könyvtár vállalkozhatna, ám csak mint "primus inter pares". A szerző ezzel kapcsolatban kijelenti: "Személyesen nem hiszek annak lehetőségében, hogy valamilyen vezető vagy központi intézmény ténylegesen koordinálhassa a tudományos könyvtárak és információs központok munkáját, sem abban, hogy a könyvtár-, illetve az információs politika központi kialakítása üdvös lenne, mint hogy ez megint látszattervekben torkollana. Nem szabad azt hinni, hogy egy mind ez ideig lehetetlen dolog éppen a központosító tendenciákat nem szívelő piacgazdaságban válik lehetségessé. A dolgokat ezért közvetlenül kell saját kézbe venni, nem utolsósorban azért, mivel e tevékenységi szféra működésének általános mechanizmusai a szakmán belül közismertek."

/SORDYLOWA, B.: Biblioteki i informacja naukowa w dobie przemian. = Przegląd Biblioteczny, 59. köt. 2. sz. 1991. p. 135–145./

(F. T.)

Kelet-közép-európai együttműködés

Egy másféle kelet-közép-európai könyvtári együttműködés óhajta

A rendszerváltást megélt kelet-közép-európai államok, így Cseh-Szlovákia, Lengyelország, a jugoszláv utódállamok, a balti országok, Magyarország, illetve – esetleg – a többi reformállam könyvtár- és tájékoztatásügyi együttműködését botorság volna feladni, bár egyfajta kedvetlenség és dubiózusság mutatkozik meg mostanában iránta a pártállami formalizmusokra visszaemlékezve.

Ennek ellenére erre az együttműködésre szükség van, mégpedig a következő körülmények miatt:

- ▶ Az említett országok politikai és gazdasági fejlődésében sok a hasonlóság, melyet a majdnem azonos múlt határoz meg.
- ▶ Az átmenetek okozta gazdasági és szervezeti nehézségek negatív módon hatnak ki ezen országok információs környezetére is, s ezáltal a fejlett országok könyvtár- és tájékoztatásügyi trendjeivel ellentétes trendek érvényesülnek benne.
- ▶ A szóban forgó országok mindegyikében könyvtár- és tájékoztatásügyi kiútkeresés folyik, melynek keretében különféle elemzések, koncepciók sokasága készült el, illetve van készülöben.
- ▶ Feltételezhető, hogy a különféle koncepcionális ötletek más országokban is hasznosíthatók.
- ▶ Az utóbbi időben meglazult kapcsolatok szorosabbá tétele révén ezeknek az országoknak közös

nyugati "szereplésekre" és "fellépésekre" nyílik lehetőségük, ami egyszersmind eredményesebb és lukratívabb "végkifejleteket" helyez kilátásba.

A legsürgetőbb vitatémák szinte önként adódnak az adott helyzetekből. Konkrétan a következőképpen fogalmazhatók meg:

- ▶ Milyen legyen a könyvtári-információs jogalkotás modellje?
- ▶ Miként alakuljon a könyvtári-információs irányítás és finanszírozás?
- ▶ Hogyan kell nekilátni a nyugati országok könyvtári-információs paramétereinek utolérésének? Az együttműködés formái és módjai az alábbiak lehetnének:

a) *szakértői-konzultációs* együttműködés, amely a legkülönbözőbb vitafórumok, találkozások, szakembercserék, tanulmányutak halmazából állna;

b) *képzési-továbbképzési* együttműködés, amely az oktatók és a hallgatók találkozásában és cseréiben valósulna meg, s következőképpen az egyenértékű képzési formák kialakulása felé vinné.

Az efféle kibontakozást – s ez a térség jelenlegi szegénységében nagy szerencse – különféle EK-alapok (LIBER, TEMPUS stb.) és IFLA-támogatások teszik reálissá, azaz finanszírozhatóvá.